

Akik a szegénységért dolgoznak

Az Egyesült Államokban a jelenlegi munkaerő-piaci túlkínálat következtében nagyon sok dolgozónak esélye sincs arra, hogy a legalacsonyabb bérkategóriánál feljebb tornázza magát. Politikai intézkedésekre lenne szükség ahhoz, hogy kilátásaik javuljanak; úgy tűnik azonban, hogy erre nincs meg az akarat.

Tárgyszavak: munkaerőpiac; minimálbér; betegbiztosítás; globalizáció; szakszervezet; jövedelempolitika

A szegénységi küszöb

Az elmúlt évben az amerikai újságok címlapjait a jól fizető fehérgaléros állások tengeren túlra telepítésével kapcsolatos hírek uralták, és jelentős félelmeket váltottak ki a középosztálybeli családokból amiatt, hogy talán ők lesznek a következők, akik elveszítik anyagi biztonságukat. Létezik azonban egy másik hasonlóan aggasztó, mégis kisebb sajtóvisszhangot kiváltó jelenség, amely az amerikai népesség dolgozó szegényeit sújtja, akiknek a fizetését csak fillérekkel emelik, akik a betegségük idejére nem kapnak táppénzt, és akik számára elérhetetlenek a munkahelyi juttatások (1. ábra).

Ma több mint 28 millió ember, a 18 és 64 év közötti munkaerő mintegy egynegyede 9 dollárnál kevesebbet keres óránként, ami a teljes munkaidős állások esetében évi 18 800 USD fizetésnek felel meg – egy négytagú család esetében ez a jövedelemszint jelenti a szövetségi szegénységi küszöböt (1. táblázat). A szegénység meghatározása persze nem ennyire egyszerű feladat. Sokan vannak olyanok, akiknek a jövedelme éppen csak meghaladja ezt a küszöböt. Ők sem érezhetik magukat biztonságban, hiszen a munkahelyek biztonsága már a múlté. A munkaerő mintegy harmada ugyanakkor csak részmunkaidőben dolgozik, több mint egyharmada pedig a 18 és 25 év közötti korosztályba tartozik (akiknek egy része valószínűleg még a szülőkkel lakik, míg a többiek megpróbálnak a saját lábukon megállni). Sokan vannak, akik másodállást is vállalnak, hogy boldoguljanak. Akadhatnak persze közöttük olyanok is, akiknek a házastársa nagyobb jövedelemmel rendelkezik, a

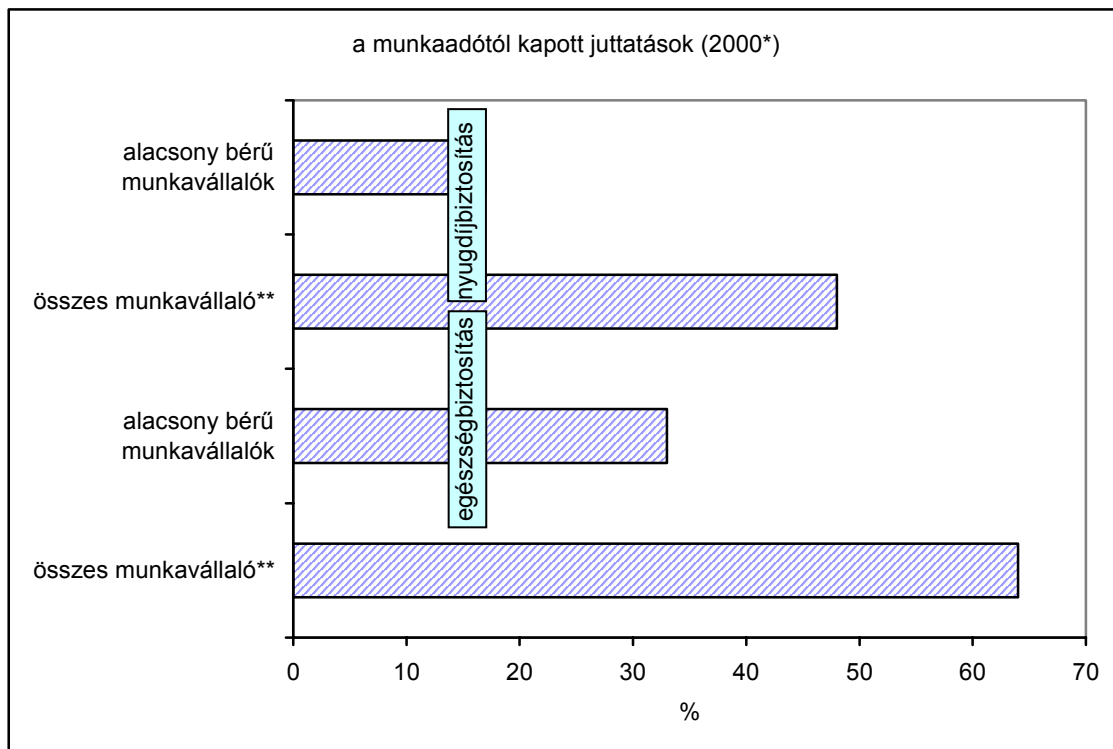
szegény emberek többsége azonban általában hasonló családi háttérrel rendelkező házastársat választ, és olyan munkákat végez (takarító, segédápoló, bolti dolgozó), amely nem teszi lehetővé, hogy a középosztályba emelkedjen.

1. táblázat

Kik alkotják a dolgozó szegények rétegét?
Többségükben fehér, középiskolát végzett nők.

	Alacsony bérű munkavállalók*	Összes munkavállaló
	24%	100%
Átlagos órabér, 2003		
	7,09 USD	17,15 USD
	NEM	
Nő	58%	45%
Férfi	42%	55%
Etnikum		
Fehér	58%	73%
Latin	22%	11%
Fekete	14%	10%
Ázsiai/egyéb	6%	6%
Végzettség		
Középiskolánál alacsonyabb	23%	6%
Középiskola	37%	29%
Befejezetlen főiskola	31%	29%
Főiskola vagy magasabb	9%	36%
Kor		
18-25	37%	10%
26-35	22%	25%
36 fölött	41%	65%
Foglalkozás		
Szolgáltatás	50%	18%
Termelés	21%	24%
Ügyintéző	15%	16%
Vezető	12%	41%
Egyéb	2%	1%

* Az „alacsony bér” egy négytagú család számára a szegénységi küszöböt éppen meghaladó jövedelmet biztosító órabért jelenti, egész évi teljes munkaidőre számítva. 2003-ban ez 9,04 USD/óra volt.

* Legfrissebb rendelkezésre álló adat.

** Olyan 18-64 év közötti, bérből és fizetésből élő munkavállalók a magánszektorban, akik legalább 20 órát, évi 26 hetet dolgoztak.

1. ábra A dolgozó szegények ritkábban részesülnek juttatásokban ...

Összességében a szegénységi küszöb alatt élő amerikai családok 63%-ában legalább az egyik családtag kenyérkereső. És nem csak a kisebbségek tagjai tartoznak ebbe a kategóriába, a szegény családoknak közel 60%-a fehér. A dolgozó szegények egyötöde az Egyesült Államokon kívül (elsősorban Mexikóban) született. Többségük elvégezte a középiskolát, esetleg még a főiskolát is – amely 30 évvel ezelőtt még biztos bejutást jelentett volna a középosztályba.

Napi gondok és robotolás

Az Egyesült Államokban manapság jóformán senki sem érezheti biztosnak az állását: elég egy lekésett busz, egy nem induló autó, egy beteg gyerek, és máris bárki az utcán találhatja magát. Ennyi választja el a biztos megélhetést a kikapcsolt telefontól, a kifizetetlen orvosi számláktól és a reménytelen eladósodástól.

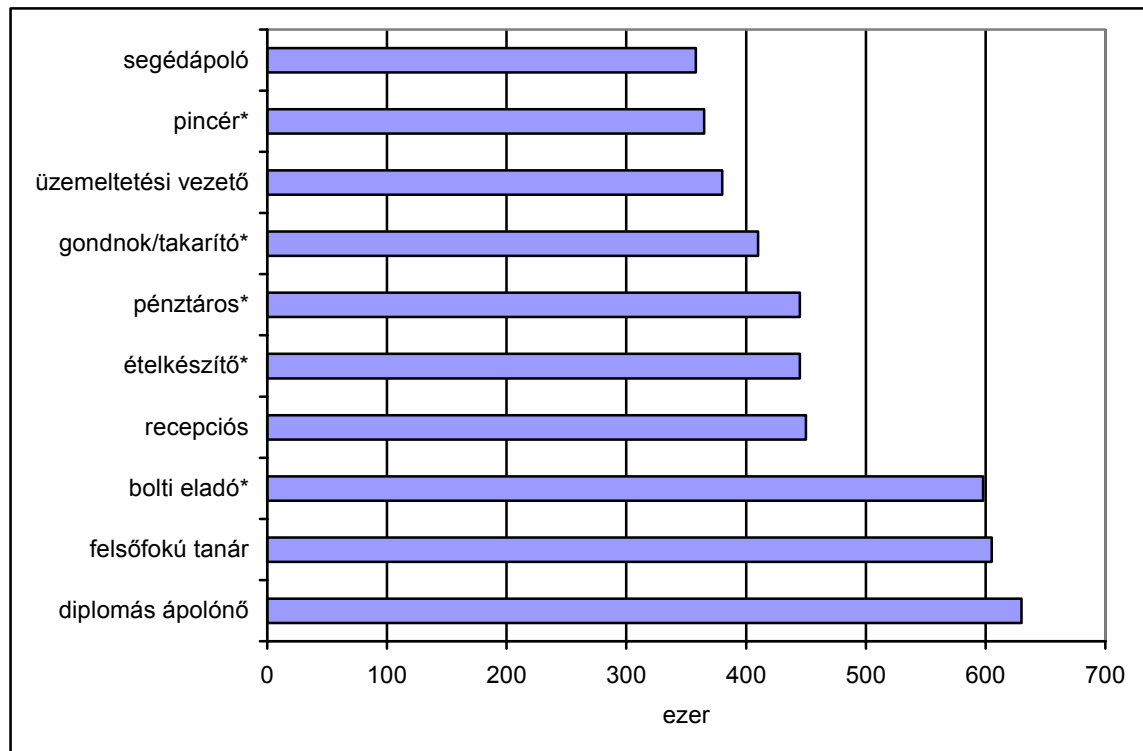
A főnök, akinek a nyereséget kell szem előtt tartania, bármelyik pillanatban csökkentheti a munkavállaló óraszámát, megrövidítve ezzel a család élelmezési költségvetését, vagy éppen ellenkezőleg, annyi túlórára kényszerítheti a dolgozót, amely lehetetlenné teszi a családi kötelezettségek teljesítését. Gyakran előfordul, hogy amint a munkavállaló elérné azt a munkaidőt, amely már juttatásokra jogosítná, rövidebb munkaidő-beosztásba kerül. Nem fizetik azt az időt, amíg felveszi az egyenruháját, amíg a mosdóban van vagy ebédszünetet tart. De ha megpróbál panaszkodni, máris ott van a sarkában egy fiatalabb, aki csak nemrég érkezett az országba, és kevesebb pénzért is elvégzi a munkát. A szakszervezeti tagság sem biztosíték: vannak munkaadók, akik egyszerűen elbocsátják azokat a dolgozókat, akik valamelyik szakszervezethez tartoznak, és olcsóbb, nem szervezett munkásokat vesznek fel helyettük.

Mi történt a világ leggazdagabb, legerősebb hatalmával?

Mit lehet tenni a helyzet enyhítéséért, hogy ilyen sok családnak ne kelljen a megélhetésért küzdenie? Nem kérdéses, hogy az erőteljes gazdasági növekedés orvosolhatja a gondokat: az 1990-es évek végén a teljes foglalkoztatás csökkentette a dolgozó szegények rétegét. 2003-ban 5 millióval (24%-kal) kevesebben éltek a szegénységi küszöb alatt, mint 1995-ban. Ez tényleg jelentős haladás, de még így is túl sok munkavállaló keres kevesebbet, mint ami elegendő lenne ahhoz, hogy a családját kiemelje a szegénységből. Más szóval, a fellendülés nem tartott elég hosszú ideig ahhoz, hogy több ember kerülhessen jobb életkörülmények közé. Most megint némi fellendülés tapasztalható – nőtt a termelékenység és új munkahelyek jöttek létre –, ez azonban kevés ahhoz, hogy a bérszála alján lévő fizetések igazán javuljanak. A mostani gazdasági eredményeket általában a nyereség és a hatékonyság növelésére fordítják. Egyelőre a munkaerőpiac nem elég szűk ahhoz, hogy akár az átlagos munkavállalók fizetésének emelését kikényszerítse. Amennyiben a gazdaság fellendülése folytatódik, van remény arra, hogy egy erős munkaerőpiac hatására a bérek is jelentősen növekedjenek.

Az sem túl biztató, hogy a szegények által végzett munkák többsége nem teszi lehetővé, hogy feljebb kapaszkodjanak a legalacsonyabb rétegből. A statisztikai hivatal szerint a következő évtized 10 munkaköréből 5 olyan, amely nem kínál felemelkedést (pl. takarítók, kereskedelmi dolgozók, pénztárosok) (2. ábra). Ugyanakkor míg az 1990-es években a teljes foglalkoztatás a segédápolók vagy szobalányok esetében például magasabb fizetéssel járt, a középosztályba jutás a számukra is nehe-

zebbé vált, és más időszakokhoz képest most sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy segédápolók, illetve szobalányok maradnak.

* Az éves átlagkeresetük legfeljebb 19 600 USD, és kevésbé valószínű, hogy juttatásokban részesülnek.

2. ábra Az a 10 foglalkozás, amelyben legnagyobb ütemben nő az álláshelyek száma, 2002–2012

Egy 2003-ban készült mobilitási tanulmány megállapította, hogy az 1970-es évek óta a szegényebb rétegek számára nehezebbé vált a társadalmi ranglétrán való feljebb jutás. Ez komoly aggodalomra ad okot, ha figyelembe vesszük az 1990-es évek erőteljes gazdasági növekedését (2. táblázat). Amennyiben a jelenlegi trend nem változik, a vagyon egyre nagyobb része kerül majd a kevés kivételezett kezébe. Ez rossz hatást gyakorol az egyéni kezdeményező kedvre, és oda vezet, hogy a munkásosztály elveszti a motivációját.

Noha a gyors ütemben fejlődő gazdaság és a teljes foglalkoztatottság szükséges a bérek vásárlóerejének biztosításához, a mai gazdaságban ez mégsem feltétlenül elegendő. A növekvő globális verseny miatt az amerikai társaságok úgy próbálnak életben maradni, hogy rendü-

letlenül csökkentik a költségeiket, és maximális termelékenységre törek-
szenek. Ez különösen az alacsony bérkategóriákban dolgozókra gyako-
rol folyamatos lefelé ható nyomást, míg a magasan kvalifikált munkaerő
számára előnyökkel jár. Ezen az egyre inkább kettéváló munkaerőpiacon
a képzetlen dolgozóknak jóval kisebbek az esélyei a jobb munkafeltéte-
lek kiharcolására, mint jobban képzett társaiknak.

2. táblázat

Ami sokak számára megnehezíti, hogy eltartsák a családjukat...

A háztartások átlagjövedelme (2002)	
Alsó ötöd	9 990 USD
Második ötöd	25 400 USD
Harmadik ötöd	42 802 USD

...és egyre több amerikai tart szegénységben.

Azoknak az egyéneknek az aránya, akik ugyanabban az ötödben maradtak, vagy lejjebb kerültek az adott évtizedben		
	1970-es évek	1990-es évek
Alsó ötöd	49%	53%
Második ötöd	51%	62%
Harmadik ötöd	58%	60%

A globalizáció a legkevésbé képzett munkavállalókat – akiknek a
számát még a Mexikóból beáramló, többnyire szegény földműves be-
vándorlók is szaporítják – versenyre kényszeríti azokkal, akik például In-
diában és Kínában fillérekért is hajlandóak dolgozni. Erre a helyzetre a
teljes foglalkoztatás csupán részleges megoldást jelenthet. Ráadásul
más hagyományos eszközök sem képesek igazán hatékonyan védeni
ezeknek a munkavállalóknak az érdekeit. A szakszervezeteknek a II. vi-
lágháborút követően sikerült a jobb bérek és juttatások kivívásával még
a gyengén képzett munkavállalókat is bejuttatniuk a középosztályba. Ma
azonban a munkaadók többsége kemény eszközökkel akadályozza a
dolgozók szervezkedését. Ennek és más tényezőknek a hatására az
1950-es években 34%-os szakszervezeti tagság mára a munkaerő
mindössze 13%-ára csökkent.

A gravitációs erő és a politika

A szövetségi minimálbér intézménye, amelynek a legalacsonyabb bércategóriában lévő dolgozók védelmét kellene szolgálnia, a megosztott politikai erők következtében 7 éve nem nőtt: ma 5,15 USD óránként, amely az inflációval korrigálva 30%-kal elmarad az 1968. évitől. Ugyanakkor azok is csapdába kerülhetnek, akiknek valamivel magasabb – 7–10 USD – az órabére, mivel ez éppen arra elég, hogy a kedvezményeiket (élelmiszerjegyek, gyermekgondozási támogatás) elveszítsék. Az egyedülálló szülők adókedvezményét például csak 13 USD órabér felett tudják kihasználni.

A legnehezebb helyzetben a nők, különösen az egyedülálló anyák, vannak. A bérük gyakran arra sem elegendő, hogy a gyermeknevelés költségeit fedezzék. Bár az alacsony bércategóriába tartozó nők órabére 1973 óta emelkedett (7,94 USD-ra), még ma is jóval elmarad a férfitársaitól (3. táblázat). Ez az egyik oka annak, hogy a fejlett ipari országok közül az Egyesült Államokban a legnagyobb arányú a gyermekszegénység. Eközben például egy főiskolai diploma, ami hagyományosan a siker zálogának számít, ma sokkal kevésbé elérhető azok számára, akiket a családjuk nem tud anyagilag támogatni. Az ugrásszerűen megemelkedett tandíjak következtében a legalacsonyabb jövedelmű családok gyermekeinek mindössze 5%-a képes megszerezni a főiskolai diplomát.

3. táblázat

A gazdasági fellendülés idején az alacsony keresetű férfiak bére növekedett, de még mindig nem érte el a korábbi csúcstot...

Az alsó 20%-ba tartozó férfi munkavállalók reálórabére ...miközben a nők bére még mindig elmarad a férfiakétól			
	1973*	1995*	2003
Férfiak	9,70 USD	8,31 USD	9,22 USD
Nők	6,62 USD	6,92 USD	7,94 USD

* 2003. értéken.

Nincs egyszerű politikai recept

A tényleges hatással bíró intézkedések szinte kivétel nélkül jelentős költségekkel járnak, és éles politikai vitákat váltanak ki Washingtonban.

Például a minimál-órabér 1,50 dollárral történő emelése több mint 10 millió munkavállaló jövedelmét növelné. Az elemzések szerint a növekmény többsége a 20 év feletti, többségében nem szervezett, kiskereskedelemben dolgozó nőkhöz vándorolna. Az egyszeri emelés ugyanakkor nem garantálja, hogy a legalacsonyabb jövedelműek nem fognak visszaesni a szegénységbe. A globalizációs folyamat szabályozásával szintén segíteni lehetne a dolgozó szegények helyzetén. A külföldi országoknak adott kereskedelmi kedvezmények feltételül szabhatnák például a munkavállalók jogainak tiszteletben tartását, a szakszervezetek tevékenységének biztosítását. Ez nem az olcsó munkaerő jelentette verseny kiiktatását (ami egyébként is képtelenség lenne), hanem csupán a főleg gyári munkásokat sújtó hatások mérséklését célozná. Számos közgazdász szerint a fizikai dolgozók fizetésének 1973 óta bekövetkezett csökkenéséért egyötöd részben a globalizáció tehető felelőssé. A képzetlen bevándorlók beáramlásának lassítása is javíthatna némileg a legalacsonyabb jövedelmű amerikai munkavállalók helyzetén. A politika azonban jelenleg épp az ellenkező irányba tesz lépéseket.

További megoldást kínál a szakszervezeti tagság bővítése. Korábban a szakszervezeti tagok átlagosan egyharmaddal kerestek többet a nem szervezett dolgozóknál. Mára a különbség még nagyobb lett: a szervezett fizikai dolgozók keresete 54%-kal haladja meg nem szervezett kollegáikét, és közülük több mint kétszer annyian részesülnek egészség- és nyugdíjbiztosításban is. Mivel a szakszervezet erősíti a munkavállalók alkupozícióját, és segít nekik abban, hogy nagyobb részt kapjanak a termelékenység növekedéséből eredő nyereségből, a szakszervezeti tagság a legalacsonyabb bérű munkavállalókat segíthetné, hogy mérsékeljék a globalizáció, a bevándorlás és a technológiai változások számukra kedvezőtlen hatásait. Nem valószínű azonban, hogy a szakszervezetekre vonatkozó amerikai törvények a közeljövőben megváltozzanak. Az 1970-es évek vége óta a munkaadók minden ilyen irányú kísérletet megtorpedóztak azzal érvelve, hogy az csökkentené a profitot, és lassítaná a gazdasági növekedést.

Miben reménykedhetnek a szegények?

Amerika lakosságának szegényekre és gazdagokra szakadása azonban egyelőre csak ritkán kerül a politika napirendjére, és úgy tűnik, hogy a jelenlegi elnökválasztási kampányban sem kerül a középpontba. A dolgozó szegények eközben egyre apolitikusabbá válnak: csupán mintegy 40%-uk megy el szavazni, szemben a befektetői réteg 74%-os

választási részvételével. Akad azonban néhány olyan kezdeményezés, amely a kettészakadt társadalom mindkét oldalának támogatását megnyerheti. Mindkét politikai pártban vannak olyanok, akik azon dolgoznak, hogy a nem biztosítottak számára is elérhetővé tegyék például az egészségügyi szolgáltatásokat. Ha a módszerekben nem is, abban mindkét oldal egyetért, hogy valamit tenni kell. Közösén hozták létre például a szegény gyermekek egészségbiztosítási programját. Hasonló módon igyekeznek megoldani a segélyből élő anyák munkavállalásának lehetővé tételét. A diákhitelek választékának bővítése is jelentős segítség lehetne. A költségvetés növekvő deficitje miatt azonban a kongresszus valószínűleg nem fog jelentősebb erőforrásokat elkülöníteni az ilyen programokra, és az adórendszert sem fogja a szegények számára kedvezően módosítani.

A Wal-Mart effektus

Ez a lefelé mutató bérspirál a közelmúltban új elnevezést kapott az Egyesült Államokban: a gazdaság wal-martizációjának nevezik (a Wal-Mart egy olcsó, kiskereskedelmi áruházlánc). Ez a megnevezés akkor került be a köztudatban, amikor Dél-Kaliforniában három áruházlánc (Safeway, Albertson's, Kroger) dolgozói a bérük és a juttatásaik drasztikus csökkentése ellen tiltakozva öt hónapig sztrájkoltak. A vezetők azzal védekeztek, hogy nincs más választásuk, mivel 40 új Wal-Mart szupermarket nyílik a körzetben: a Wal-Mart ugyanis a szakszervezeti üzletláncokhoz képest csupán az ottani bérek mintegy harmadát, 9,64 USD-t fizeti óránként a teljes munkaidőben dolgozó alkalmazottaknak, és egészségbiztosításra is jóval kevesebbet költ (az 1,2 millió Wal-Mart alkalmazott 53%-ára nem terjed ki a társaság egészségbiztosítási programja).

A sztrájkot követően az újonnan felvettek bére már alacsonyabb, mint a szakszervezeti tagoké, és mivel az egészségbiztosítás sokuk számára megfizethetlenné vált, nagyobb hányadot kell állniuk egészségügyi költségeikből is. Ez végső soron oda vezethet, hogy sok élelmiszerbolti eladó bére a Wal-Mart fizetésekhez hasonlóan alig éri majd meg a szegénységi küszöböt. Szakszervezeti vezetők elmondása szerint a Wal-Mart dolgozói közül sokan már most is a hajléktalan szállókra és ingyenkonyhákra szorulnak, mert a fizetésükből nem tudnak megélni, és úgy tűnik, hasonló sors vár más üzletláncok alkalmazottaira is.

Az Egyesült Államokban mindig is jobban tolerálták a hatalmas jövedelemkülönbségeket más társadalmaknál, elsősorban abból a hitből adódóan, hogy kellő kitartással és szerencsével bárki képes a gazdasági

felemelkedésre. Sajnálatos módon, ez a felfelé vezető út egyre meredekebbé válik. Az erőteljes gazdasági növekedés előbb-utóbb a bérek növekedését vonja majd maga után, azonban az új virágkor beköszöntéig nagyobb segítséget kellene nyújtani azoknak, akik ebben az ádáz globalizációs versenyben a felszínen maradásukért küzdenek. Ha erre nem kerül sor, az a társadalom nagyobb fokú polarizálódásához vezet, és minél mélyebbre süllyed egy ország, annál nehezebb lesz majd a visszakapaszkodás.

Összeállította: Csépan Lilla

Conlin, M.; Bernstein, A.: Working and poor. = Business Week, 2004. máj. 31. p. 58–68.

Les dangers cachés des comptes fédéraux américains. = Problèmes Economiques, 2004. 2842. sz. febr. 4. p. 26–28.